

Олена Лаврінець

АКТИВНІ І ПАСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ МОВІ

У статті розглянуто паралельне функціонування активних і пасивних конструкцій у наукових текстах української мови. Звернено увагу на пасивні конструкції, які порушують сучасну стилістичну норму української літературної мови.

Ключові слова: активна конструкція, пасивна конструкція, граматичний суб'єкт, граматичний об'єкт, логічний суб'єкт, логічний об'єкт.

Функціонування активних і пасивних конструкцій як структурних компонентів синтаксичних одиниць вищого рангу – речень – ґрунтується, як відомо, на протиставленні станових форм дієслова, зокрема на протиставленні взаємопов'язаних значеннєвих ситуаціях, «якими розкривається співвідношення реального діяча з граматичним підметом» [16, с. 638]. Зазначені конструкції, на наш погляд, яскраво засвідчують специфіку їх уживання в сучасній українській науковій мові порівняно зі стилістично немаркованими конструкціями. Як слушно зауважують дослідники, сучасний синтаксис української наукової мови з відомих екстралінгвальних та інтралінгвальних причин втратив свою національну самобутність, а отже, потребує відновлення історичної справедливості, поновлення в його структурі тих одиниць, які засвідчують специфіку української мови, відбивають її самобутній національний колорит [4, с. 12; 11, с. 262].

Ще на початку 20-х рр. ХХ ст. О. Курило наполягала на тому, щоб українські науковці орієнтувалися не на традиційний російський склад речення, а формували свій український синтаксис на основі народної мови [8, с. 6]. Однак упродовж 30–80-х рр. й донині в наукових текстах спостерігаємо нерозмежування синтаксичних відмінностей російської та української мов, особливо деяких типів пасивних конструкцій, не властивих народному мовленню.

У сучасному українському мовознавстві досі точаться дискусії щодо доцільності вживання як синонімічних деяких активних і пасивних конструкцій та надання одним із них переваг залежно від їхнього стильового призначення. Маємо на увазі вживання пасивних конструкцій, у яких активний діяч функціонує в реченні не як підмет, а як додаток, на зразок: *Псевдонауковий виклад, що отримав назву гелертерського, гостро засуджується вченими і дослідниками науко-*

вої літератури; Тема дисертації затверджена Науковою координаційною радою «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» НАН України; Цивільним процесуальним кодексом України врегульовано порядок призначення та проведення судової експертизи. Зазначені конструкції з погляду сучасної стилістичної норми є відхиленням від неї. Їх уживання в українській мові позначене впливом російської мови, у якій вони є нормативними. Активно вживаними є також пасивні конструкції з імпліцитним суб'єктом дії, напр.: У цій главі пропонується проект Національного корпусу української мови відповідно до встановлених раніше етапів; Твори кожного автора були представлені через їх статистичні характеристики; У їхніх працях уперше в україністиці викладено теорію морфології та сформульовано сутність основних її наукових понять.

Погляди вчених-мовознавців щодо доцільності вживання зазначених конструкцій нерідко є діаметрально протилежними. Більшість дослідників вважає, що саме активні конструкції становлять типологічну ознаку синтаксису сучасної української літературної мови й української загальнонародної мови в цілому та радять уникати пасивних конструкцій, які, за їхнім визначенням, є штучними, оскільки мовлення в такому разі втрачає свою природну еластичність, а речення стають незграбними утвореннями [4, с. 14; 13, с. 50; 1, с. 109]. Інші дослідники зауважують, що відкидати пасивні конструкції на будь-якій підставі було б недоцільно, навіть якщо їх частотність, зокрема в науковому стилі, більша порівняно з іншими стилями, але уживання умотивоване комунікативно [11, с. 261; 7, с. 131].

Пасивні конструкції широко представлені в усіх функціональних стилях української літературної мови. Проте, на думку С. Дложевського, пасивні конструкції, які конкурують з активними

як абстрактніша форма думання, природні для письмової, літературної мови, а не для усно-народної [5, с. 286]. Речення з пасивними конструкціями, у яких суб'єкт дії усунено на другорядну позицію, широко представлені в книжних стилях мови, зокрема в науковому. Цей факт можна пояснити тим, що форма пасивного стану концентрує увагу на самій дії, а пасивні конструкції забезпечують комунікативну точність і зрозумілість викладу інформації [11, с. 261], що збігається з настановою книжних стилів. Причому поширеним явищем у наукових текстах є вживання синонімічних варіантів як активних, так і пасивних конструкцій у реченнях з однаковою або близькою кількістю синтаксичних позицій, їх однотипним вираженням та функціонуванням у ролі присудка спільнокореневої лексеми. Напр.: *Кожне окреме висловлювання мовця в діалозі (окреме речення чи кілька речень) називають реплікою – Особливо в іділіве сатиричне мовлення називається саркастичним.* Перше речення наведеної пари є за структурою односкладне неозначено-особове, що містить активну конструкцію із заповненою позицією додатка-об'єкта і незаповненою позицією підмета-суб'єкта; друге речення – двоскладне, що містить пасивну конструкцію із заповненою позицією підмета-об'єкта і незаповненою позицією додатка-суб'єкта.

У текстах наукового стилю, за нашими спостереженнями, можна виділити такі синонімічні варіанти речень із зазначеними конструкціями: 1) двоскладне / односкладне речення – речення зі зворотним дієсловом на *-ся* (синтетична форма пасивного стану); 2) двоскладне / односкладне речення – речення з пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий*; 3) двоскладне / односкладне речення – речення з предикативними формами на *-но, -то*.

Перше синонімічне співвідношення ілюструють такі приклади: *Створюючи тексти епістолярного стилю, мовці послуговуються всенародною мовою, використовують епістоляризми – Результати дослідження неодноразово використовувались дисертанткою під час проведення практичних занять.* Такі синонімічні конструкції перебувають у взаємному трансформаційному зв'язку і можуть бути перетворені одна в іншу. Трикомпонентні пасивні конструкції (підмет-об'єкт + присудок + додаток-суб'єкт), як і активні, вживають тоді, коли дія пов'язана з конкретним її виконавцем. Напр.: *Термінологія, як правило, однозначно розуміється фахівцями в даній галузі – Не виокремлюють епістолярного стилю деякі сучасні українські мовознавці.* Слід зауважити, що позначення діяча в орудному відмінку при дієсловах з постфіксом *-ся (-сь)*

у пасивних конструкціях є порушенням сучасної стилістичної норми української мови.

Більш поширеними в сучасній науковій мові є неповні пасивні конструкції – двокомпонентні структури з пропущеним орудним суб'єктом, у яких увагу зосереджено на дії, а не на її виконавцеві. У реченнях такого типу, на думку М. Я. Плющ, відбувається нейтралізація пасивності, а дія розуміється як така, що не потребує визначення її діяча [12, с. 112]. Напр.: *Класифікація будується на особливостях асоціативного характеру мислення; Граматики класичних мов вважалися зразком упорядкованості й розвиненості термінологічних найменувань.*

Те саме можна сказати про синонімічні варіанти розглянутих пасивних конструкцій – активні конструкції, з-поміж яких частіше вживаними є односкладні неозначено-особові речення, ніж відповідні їм двоскладні речення. Напр.: *Найголовнішу вимогу до розмовно- побутового мовлення іноді свідомо порушують з певною комунікативною метою; Однак ці поняття не завжди розглядають розмежовано, як окремі термінологічні словосполучення.* У наведених реченнях немає потреби в номінації суб'єкта дії, і вони звучать більш природно, ніж такі двоскладні речення, у яких вираження суб'єкта дії буває навіть зайвим. Напр.: *Вчені в галузі кримінального процесу і криміналістики розрізняють зовнішню і внутрішню оцінку висновку експерта; Питання про необхідність дослідження природи та функцій онімів у складі фразеологічних та пареміологічних одиниць порушували вчені ще в минулому й на початку нинішнього століть.* Як зазначає П. С. Дудик, саме в невизначеності суб'єкта дії полягає перевага своєрідності неозначено-особових речень, яких майже з однаковою частотністю і стилістичною функцією вживають у всіх стилях і жанрах мови і які є міжстильовими конструкціями [6, с. 240].

Елімінація орудного суб'єкта дії в пасивній конструкції та називного суб'єкта дії в активній конструкції спричиняє перетворення трикомпонентної пасивної конструкції, яка співвідносна з двоскладним реченням, на двокомпонентну пасивну конструкцію, співвідносну тепер із неозначено-особовим реченням. Іншими словами, можна говорити про трансформоване синонімічне співвідношення «двоскладне речення зі зворотним дієсловом на *-ся* – неозначено-особове речення», представлене такими прикладами: *Має значення також те, коли, кому, з якою метою пишеться приватний лист – Кожен документ пишуть за певним зразком; Експресивні відтинки мовлення не завжди чітко розмежовуються – У сучасному мовознавстві розмежовують поняття «мова» й «мовлення», а отже, «усне» й «писемне» мовлення.*

Трапляються також випадки синонімічного співвідношення речення з пасивною (трикомпонентною чи двокомпонентною) конструкцією та двоскладного речення з активною конструкцією, які до того ж інколи розташовані в науковому тексті поряд. Напр.: *Зовнішня оцінка висновку експерта **проводиться** з процесуальної, тактичної, фактичної, науково-методичної, логічної, граматичної точок зору **органами слідства і суду**. Внутрішню оцінку **проводять** самі **експерти**; **Ознаки оцінюються** з позицій їх індивідуальності, стійкості, достатності для певного висновку. **Експерт оцінює** результати дослідження за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується не тільки на об'єктивних даних, а й на тлумаченні та поясненні їх.*

Відмінність між активною і пасивною конструкціями має перш за все семантичний характер. Пасивна конструкція виражає дію, спрямовану на об'єкт. Якщо дія в такій конструкції співвідносна з орудним діяча (вихідний пункт дії), то останній сприймається як другорядне поняття. Усування суб'єкта дії на другорядну позицію в реченні є, на думку Н. Непійводи, рисою книжної мови [11, с. 262]. В активній конструкції вихідним пунктом думки є суб'єкт, якому підпорядковується дія й об'єкт [9, с. 62]. Безсумнівно, що в сучасному науковому мовленні не можна обходитися без пасивних конструкцій зі зворотними дієсловами на *-ся*, але їх уживання має бути вмотивованим. Якщо дія співвідносна з означеним або неозначеним діячем, то виправданим є саме використання активної конструкції; якщо дія мислиться безвідносно до діяча, то доречним буде вживання пасивної конструкції.

Друге синонімічне співвідношення «двоскладне чи односкладне речення – речення з пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий*» представлено такими прикладами: *Українські **граматисти запропонували** своє власне бачення і суто авторське тлумачення багатьох лінгвістичних проблем граматики української мови – За основу моделі взято модель елементарних кілець, що була **запропонована Додем**; У сучасному мовознавстві **виділяють** кілька мовних рівнів, кожен із яких має свій тип одиниць, свою сферу поширення і своє функціональне призначення – Номінативні реченні **виділені вченими** в окремий розряд речень порівняно недавно, в кінці XIX ст.*

Українській мові, на думку деяких дослідників, властиве широке вживання речень, що виражають складні думки, – речень з пасивними дієприкметниками у функції означень, переважно поширених [9, с. 56; 1, с. 108–109; 2, с. 138]. Особливо часто такі речення трапляються в науковому та публіцистичному мовленні, де одним ре-

ченням, за словами О. Матвієнка, виражається взаємозв'язок багатьох предметів і більше словесного матеріалу об'єднано у синтаксичне ціле [9, с. 57–58; 10, с. 64]. Це тому, що поняття, виражені пасивними дієприкметниками з орудним відмінком суб'єкта дії чи без нього, є другорядними порівняно з поняттями, вираженими присудками. Напр.: ***Запропонований** алгоритм розв'язку 2D задачі індукційного каротажу складається з кількох кроків; У третьому підрозділі розкрито порядок проведення судових експертиз, **призначених** судами України.*

Синонімічне співвідношення «двоскладне / односкладне речення – речення з предикативними формами на *-но, -то*» ілюструють такі речення: *На підготовчому етапі **експерт** шляхом зовнішнього огляду **визначає** цілісність упакування, наявність відбитків печаток та посвідчувальних написів на них – У дослідженні **визначено** ступені фразеотворчої активності різних у генетичному плані ономастичних компонентів.*

Речення з предикативними формами на *-но, -то* вживають у таких текстах, де йдеться про наслідки якихось заходів чи подій у момент мовлення. Так, в авторефератах кандидатських і докторських дисертацій спостерігаємо активне використання безособових форм на *-но, -то* на зразок: *визначено, виділено, викладено, виконано, використано, виявлено, зазначено, залучено, запропоновано, здійснено, зроблено, проаналізовано, представлено, проведено, простежено, розглянуто* тощо. Тобто зазначені конструкції характерні для речень, у яких наголошують на результатах певних дій, а дійової особи не згадують. Однак цю вимогу науковці дуже часто порушують.

Відхиленням від синтаксичної норми української мови слід вважати штучно створені, на нашу думку, речення з предикативними формами на *-но, -то*, знахідним відмінком об'єкта дії й орудним відмінком суб'єкта дії. Напр.: *Але **нами не виявлено випадків**, коли б сполучення імені з паронімом було вжито як звертання до особи; Відповідно до цих ознак **автором удосконалено визначення** поняття висновку експерта. Уживання суб'єкта дії в таких реченнях заперечує їхнє основне призначення – акцентувати увагу на завершених діях та її результаті. Якщо є потреба вказати на особу діяча, тоді слід віддати перевагу активним конструкціям: **Ми не виявили випадків**, коли б сполучення імені з паронімом було вжито як звертання до особи; Відповідно до цих ознак **автор удосконалив визначення** поняття висновку експерта.*

Відділ граматики Інституту української мови НАН України пропонує уникати пасивних конструкцій на зразок *Рекомендовано до друку вче-*

ною радою Інституту української мови НАН України. Натомість вважає доцільним використовувати двоскладне речення – *Рекомендувала до друку вчена рада...*

Крім зазначених типів синонімічних співвідношень активних і пасивних конструкцій, у структурі сучасних наукових текстів спостерігаємо також їх змішування. Наприклад, «речення зі зворотним дієсловом на *-ся* – речення з предикативними формами на *-но, -то*»: **Приділяється** увага завданням діагностичного дослідження підписів, зокрема підписів, що виконані в умовах обмеженого зорового контролю – *Належну увагу приділено* з'ясуванню сутності окремих загальнограматичних понять, що мають дискусійний характер у науковій літературі. Це співвідношення інколи містить неозначено-особове речення з активною конструкцією, напр.: *Сучасне мовознавство становить внутрішньо диференційовану систему окремих галузей знань про мову, у якій виділяють* кілька мовних рівнів – *У рамках фразеосемантичних полів виділяється* такі три мікрополя – *У третьому підрозділі виділено* й описано семантико-граматичні розряди фразеологізмів та паремій з ономастичними компонентами; або речення з пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий*: *У третьому підрозділі визначаються* поняття нормального та послабленого зорового контролю, а також його обмеження – *Для ефективного використання такої форми застосування спеціальних знань в роботі визначено* систему ознак, що дозволяють відмежувати судову експертизу від інших видів експертиз – *Щодо інших шести видів протесту строки визначено в межах тих строків, які чітко визначені*. Зрідка натрапляємо і на таке синонімічне співвідношення «активне двоскладне чи односкладне речення – речення з пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий* – речення з предикативними формами на *-но, -то*»: **Багатогранність** суспільного життя зумовлює розвиток публіцистики, журналістики, їх теоретичне й практичне збагачення – *Специфіка виникнення конотативних співзначень цих онімів зумовлена* їх категоріальними властивостями – *властивостями знаків без виразної семантики на рівні мови – Фразеологічні та пареміологічні одиниці з ономастичними компонентами здатні відтворювати факти явища, процеси навколишньої дійсності досить лімітовано, фрагментарно, що зумовлено* загальною тенденцією фразеології вибірково оцінювати об'єктивний матеріал.

Проте, за нашим спостереженням, найчастіше жививане синонімічне співвідношення «речення з пасивними дієприкметниками на *-ний, -тий* – речення з предикативними формами на *-но, -то*», яке представлено реченнями як з ім-

ліцитним, так і з експліцитним суб'єктом дії: *Тема дисертації обговорена* на засіданнях кафедри – *Окремі розділи обговорено* на засіданнях кафедри; *Початок системного розгляду задач електричного каротажу був покладений академіком В. О. Фоком в 1933 р. – У XIX ст. в основу досліджень синтаксичних явищ ученими було покладено* різні методи, зумовлені різними філософськими поглядами авторів на природу мови.

Частіше вираженим суб'єкт дії є в реченнях із пасивними дієприкметниками. Це пояснюється тим, що вираження в них суб'єкта дії не порушує синтаксичної норми української мови, а самі речення становлять проміжну ланку в перетворенні дієслівних особових речень на безособові. Пор.: **Вчені виділили** номінативні речення в окремий розряд речень порівняно недавно, в кінці XIX ст. – *Номінативні речення виділені* в окремий розряд речень порівняно недавно... – *Номінативні речення виділені* в окремий розряд речень порівняно недавно... – *Номінативні речення виділили* в окремий розряд речень порівняно недавно... – *Номінативні речення виділено* в окремий розряд речень порівняно недавно... Однак процес нейтралізації суб'єкта не завжди виправданий. Напр., трансформація речення *Тема дисертації затверджена вченою радою* Донецького інституту внутрішніх справ МВС України на речення *Тему дисертації затверджено* є штучною і призводить до суттєвої зміни змісту вихідної структури.

Про виправданість трансформації речень з пасивними дієприкметниками і доцільність уживання речень з предикативними формами на *-но, -то* може йтися в тому випадку, коли позначення суб'єкта дії є надлишковим, зокрема у реченнях на зразок: **Автором особисто запропоновані** оригінальні підходи до розв'язання прямої та оберненої задач та побудови алгоритмів моделювання в електричному та індукційному каротажах; **Отримані результати експерименту використані автором** для формування пропозицій і рекомендацій експертам-почеркознавцям до дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю. Наведені граматично, стилістично й семантично незграбні речення, безсумнівно, ліпше замінити або реченнями з предикативними формами на *-но, -то*, або ж активними двоскладними реченнями.

Порушенням синтаксичної норми української мови є також речення з пасивними дієприкметниками: *Індетерміновані* власні назви **вжиті** переважно як структурно організуючі елементи висловів; *Робота виконана* в Інституті нафтогазової геології і геофізики імені А. А. Трофімука. Доречними у цьому випадку будуть речення з предикативними формами на *-но, -то*,

тому що виражена в них дія співвіднесена з діячем, проте невідомим чи просто неназваним [14, с. 205].

Трапляються випадки суміжного використання речень з пасивними дієприкметниками-присудками та речень з предикативними формами на *-но*, *-то* в тому самому тексті. Напр.: 1) *Англiцизми переважно представлено термінами міжнародного і комерційного права. Німецькі терміни представлені військовою і фінансовою термінологією*; 2) *Переважна більшість термінів утворені на українській народнорозмовній основі. При Нарком'юсті УРСР було утворено Центральну комісію в справі українізації*. В обох реченнях першого прикладу і в першому реченні другого прикладу дія мислиться безвідносно до активного діяча, а тому доречним є саме вживання речення з предикативною формою на *-но* (*представлено*, *утворено*); у другому випадку дія співвідносна з неозначеним діячем, а тому варто речення з предикативною формою на *-но* замінити неозначено-особовим реченням (*утворили*).

Речення з пасивними дієприкметниками-присудками та речення з предикативними формами на *-но*, *-то* однаковою мірою поширені і, на думку О. Курило, обидві важливі та відображають синтаксичну норму в сучасному науковому мовленні [8, с. 53–54]. Нерідко вибір однієї із можливих зазначених реченневих структур досить умовний та залежить, як вважає Л. Булаховський, від особистих уподобань дослідника [3, с. 22]. Однак, на думку багатьох мовознавців, саме широке вживання дієслівних форм на *-но*, *-то* в ролі присудка є однією зі специфічних особливостей унормованого синтаксису української мови, що відрізняє її від інших східнослов'янських літературних мов [2, с. 137; 17, с. 17; 18, с. 433], зокрема російської наукової мови, характерна ознака якої – присудковість дієприкметників [11, с. 254–255; 15, с. 111]. А тому речення, у яких замість пасивних дієприкметників ужито предикативні форми на *-но*, *-то*, природні і зву-

чать по-українськи [2, с. 137–138; 15, с. 111]. Крім того, речення з предикативними формами на *-но*, *-то* передають дію на першому плані як основу думки, конкретніше, ніж речення з пасивними дієприкметниками, у яких конкретизація дії не настільки актуальна, і вона подається в атрибутивному (другому) плані [8, с. 53–54; 9, с. 63–64; 15, 111]. Пор.: *У Біблії зібрано різні за часом написання, мовою і змістом твори – Писемне мовлення майже завжди продумане, усвідомлене, осмислене, ніж усне*.

Спостерігаємо також випадки об'єднання трьох розглянутих синонімічних співвідношень в одне. Напр.: *Для суддів часто проблематичним є визначення меж наукової компетенції експертів, яких залучають до проведення експертизи – Подекуди до аналізу залучалися одиниці пареміологічного рівня – прикмети, загадки, замовляння, яким властиві тільки окремі з названих характеристик, але які є показовими в плані середовища функціонування символічних ономастичних компонентів – До аналізу залучені також фразеологічні та пареміологічні одиниці з компонентом-ад'єктом – відонімічним прикметником, що перебуває на межі ономастичних та апелятивних одиниць – До аналізу залучено давні слов'янські граматики XVI–XVII ст., у яких уперше в україністиці викладено теорію морфології й запроваджено терміни для позначення основних її понять*.

Отже, сучасній науковій мові притаманне вживання синонімічних варіантів активних і пасивних конструкцій у реченнях з однаковою чи близькою кількістю синтаксичних позицій, однотипним вираженням їх та функціонуванням у ролі присудка спільнокореневої лексеми. Проте значна перевага пасивних конструкцій над активними з огляду на їх книжний характер не має стати для сучасних науковців надмірним захопленням. Врівноважене використання активних і пасивних конструкцій має бути стилістично і семантично вмотивованим, що є одним із рецептів мовної та логічної ясності [13, с. 50].

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Укр. книга, 1997. – 336 с.
3. Підмет і присудок в українській літературній мові / Л. А. Булаховський. – Вип. II. – К., 1958. – С. 16–23.
4. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць / відпов. ред. Л. О. Симоненко. – К., 2001. – Вип. IV. – С. 11–15.
5. Дложевський С. Дещо про природу речень типу «козаченька вбито» української літературної мови / С. Дложевський // Статті по славянській філології и русской словесности. Сборник ОРЯС АН СССР в честь акад. А. И. Соболевского. – Ленинград, 1928. – Т. 101. – № 3. – С. 285–289.
6. Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. – К. : Вид. центр «Академія», 2005. – 368 с.
7. Коростишевська О. М. Семантико-структурні особливості односкладних безособових речень у сучасній російській та українській мовах / О. М. Коростишевська // Українське мовознавство. – 1986. – Вип. 16. – С. 123–131.
8. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – К. : Основи, 2004. – 303 с.
9. Матвієнко О. Пасивні присудки на *-но*, *-то* і *-ний*, *-тий* в українській мові / О. Матвієнко // Мовознавство. – 1936. – № 9. – С. 53–75.
10. Матвієнко О. Стилістичні паралелі (проти пуризму) / О. Матвієнко. – Харків : Рад. школа, 1932. – 132 с.
11. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К. : ТОВ «Міжнар. Фінансова агенція», 1997. – 303 с.

12. Плющ М. Я. Орудний суб'єкта в активних і пасивних конструкціях / М. Я. Плющ // Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки) / За ред. М. А. Жовтобрюха. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 109–115.
13. Селігей П. Науковий жаргон : основні ознаки та причини появи / П. Селігей. – К. : Ін-т журналістики, 2003. – 55 с.
14. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – Х., К. : Держ. вид-во «Літ-ра й мовознаво», 1931. – 368 с.
15. Синявський О. Порадник української мови / О. Синявський. – Харків – Берлін – Нью-Йорк : Космос, 1922. – 150 с.
16. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. – 824 с.
17. Чирва Г.М. Безличные предложения украинского языка (на материале литературы 50-70 гг. XX в.) / Г. М. Чирва. – АКД. – Днепропетровск, 1975. – 27 с.
18. Шевельов Ю. Историчні перипетії однієї синтаксичної конструкції у східнослов'янських мовах (безособові речення на –но, –то із знах. відмінком додатка) / Ю. Шевельов // Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. 1. Мовознавство. – К. : Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 432–453.

O. Lavrinets

ACTIVE AND PASSIVE CONSTRUCTIONS IN THE MODERN UKRAINIAN SCIENTIFIC LANGUAGE

The article deals with the parallel functioning of active and passive constructions in Ukrainian scientific texts. The attention is paid to the passive constructions, which break the present-day stylistic norm of the Ukrainian literary language.

Keywords: active construction, passive construction, grammatical subject, grammatical object, logical subject, logical object.

УДК 811.161.2'276.2:81'38

Н. Я. Дзюбишина-Мельник

СУРЖИК І СУРЖИКІЗМИ: СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ

У статті йдеться про динаміку стилістичного використання росіянізмів-інтерферентів (суржикізмів) у художніх текстах з кінця ХІХ до початку ХХІ ст. Виділено чотири етапи відповідно до ролі суржику і суржикізмів у текстах та чотири типи мовців – продуцентів таких текстів у співвідношенні із загалом, що репрезентує націю.

Ключові слова: суржик, суржикізми, стилістичні ресурси, тип мовця: свій, чужий, інший.

Піджинізація мови – типовий наслідок співіснування мов, одна з яких зазнає тривалого й спланованого тиску як упосліджена мова колонізованого народу. Український піджин – суржик, – маючи свою специфіку [2, 26], став об'єктом лінгвістичних досліджень вже на етапі тотального поширення, загрозливого для життя національної мови. Фактично в країні, де-юре незалежній, мова титульної нації має всі ті ознаки, що у так званій «Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин» визначені як ознаки zagrożеної мови, що потребує нагально-го захисту. Одним із проявів цього захисту мав би стати бар'єр щодо поширення піджину-сур-

жика, натомість спостерігаємо використання його для дискредитації української нації як деградованого носія цієї псевдомови. Складається парадоксальна ситуація: з одного боку, через естраду, кіно, літературу, ЗМІ суржикомовці демонструють незаперечний наслідок денационалізації: *деморалізацію*, а з іншого, – трагічну ситуацію камуфльовано під фарс, розвагу, покликани засліпити передсмертні конвульсії нації, що досі сміє стояти на шляху привласнення її історії й території де-факто колонізатором.

Можливо, й усупереч намірам тих письменників, які нагороджують читача суцільними піджиномовними текстами, але, фактично, відбува-